

RAZGOVORI

ZNANOST IN IDEOLOGIJA

Pod tem naslovom se izza konca preteklega leta vrstijo v jugoslovanskih revijah in časopisih razprave o marksizmu kot znanosti in ideologiji in o znanosti in ideologiji nasploh¹.

Zastavljeni problemi se nam zde na videz znanstveno odmaknjeni in praktično nepomembni, v resnici pa skrivajo v sebi vrednotenje sodobne družbene prakse in pa družbenih in družboslovnih predvidevanj, vrednotenje novejših zgodovine in družboslovnih razvojnih napovedi. Na poglobitno vprašanje — o razmerju znanstvenega in ideološkega elementa v marksizmu in o pojmihi ideologija in znanost — odgovarjajo posamezni pisci različno, vendar pa s skupnim namenom: razvijati marksistično znanstveno misel. Naš namen ob tej temi je, da na kratko prikažemo razvoj pojmov ideologija in znanost in da predložimo posamezna sporna vprašanja bralcu v razmišljanje.

Ideologija

Pred več kot sto petdeset leti je ta pojem označeval miselno strujo francoskih naprednih filozofov, ki so skušali namesto spekulativne metafizike uvesti primat racionalnih idej. To, v začetku pozitivno filozofsko prizadevanje pa je kmalu zašlo nazaj v spekulacijo, tako da je že Napoleon ugotovil in razkril njegovo praznoto in neresničnost. Ideologija, prvotno izraz teženj po proučevanju idej, dobi tako svojo negativno vsebino, ki jo deloma ohranja tudi še danes: označuje namreč omejena človekova miselna prizadevanja, ki niso v skladu z resničnostjo. Tako opredeljeni pojem ideologije sta sprejela tudi Marx in Engels. Po njunem pojmovanju je ideologija resničnosti neustrezen miselni proces človeka. Marx in Engels sta dala temu pojmu značilno vsebino z ugotovitvijo, češ da je zavest zaradi družbenih omejitev, zaradi katerih človek živi v razredni družbi, napačna, da izraža obrnjeno resničnost. Bistvena v njunem pojmovanju je ugotovitev, da ideološko v človekovi zavesti ni plod »čiste misli«, temveč izraz družbenega človeka in njegovega družbenega bivanja. Takšno pojmovanje sta Marx in Engels razvila v vsem svojem delu od »Nemške ideologije« pa do zadnjih pisem konec XIX. stoletja.

Poleg gornje sta oba klasika dala pojmu ideologija tudi še širšo, splošnejšo vsebino. Vse oblike človekove zavesti, v katerih se človek zaveda — ali lahko zaveda — realnosti družbenih odnosov in neskladij, sta imenovala ideološke oblike. Znanost, pravo, politika, filozofija, religija, umetnost — in ne samo neadekvatne oblike zavesti — so ideološke oblike. S takšnim pojmovanjem sta

¹ V orientacijo bralcu: dr. M. Marković, »Nauka i ideologija« in J. Stannovnik, »Kritične napomene o stanju ekonomske nauke u Jugoslaviji«, oboje v reviji »Naša stvarnost«, 1959/7-8 in 1960/1. R. Ratković, »Ideologija i nauka o društvu«, »Socijalizam« 1960/1. Članka B. Zihlerla in dr. M. Markovića v časopisu »Komunist«, rubrika »Pogledi i mišljenja« 25. 12. 1959 in 19. 2. 1960 ter govor Edvarda Kardelja na svečani seji Srpske akademije znanosti, Delo z dne 25. 2. 1960.

Marx in Engels dala pojmu ideologija polno vsebino, marksistom pa osnovo za pravilno razumevanje in razvijanje tega pojma.

Družbenega človeka, njegova prizadevanja in interese kakor tudi subjektivni odraz vsega tega, človekovo zavest, sta Marx in Engels spoznavala v povezanosti z razredno družbo. Vzrokov ideološkega nista iskala tako kakor njuni predhodniki v posamezniku, temveč v družbenih, zlasti ekonomskih temeljih človekovega bivanja. Takšno pojmovanje ideološkega sta razvila ob kritičnem študiju filozofije in družboslovja v Nemčiji in Franciji svojega časa. Kasnejša marksistična filozofska prizadevanja so Marxovo in Engelsovo pojmovanje ideologije sprejela za osnovo, dala pa so mu deloma tudi drugačen, razširjen pomen.

Ko ugotavlja Lenin odvisnost ideologije delavskega razreda od napredne inteligence in razvitosti zavesti proletariata, razlikuje buržoazno in socialistično ideologijo. »Ker torej o samostojni ideologiji, ki bi jo izdelale delavske množice same med razvojem svojega gibanja, ne more biti niti govora, se zastavlja vprašanje samo takole: buržoazna ali socialistična ideologija. Neke srednje ideologije tu ni (kajti človeštvo ni ustvarilo nekakšne »tretje« ideologije in v družbi, ki jo razjedajo razredna protislovja, izvenrazredne ali nadrazredne ideologije sploh biti ne more). Vsako omalovaževanje socialistične ideologije, vsako oddaljevanje od nje pomeni torej hkrati krepitev buržoazne ideologije.«² V Leninovem času se je razredni organizaciji kapitalistov zoperstavila močna organizacija proletariata, idejnemu orožju buržoazije, buržoazni ideologiji, pa proletarska ideologija. Le-ta se je kot duhovni izraz nosilca nadaljnega družbenega razvoja, delavskega razreda, dvignila nad vsebinsko negativen pojem ideologije, kakršnega sta mu v začetku dala Marx in Engels.

Sodobno pojmovanje ideologije označujeta dve skrajnosti: meščanski družboslovci se izogibajo izhodišč marksističnega pojmovanja, marksisti sami pa deloma zajemajo pregloboko pri izviru. Meščansko pojmovanje razdvaja ideologijo in razrednost ali pa z absolutiziranjem zunanjih vplivov in človekove miselne omejenosti prehaja v drugo skrajnost (n. pr.: »kar v človeku misli, ni on, temveč njegova družbena skupnost«). Kompromis, ki ga je bil storil z marksističnim pojmovanjem Karl Mannheim, je izjemen, prihaja pa do izraza v dvojnem razlaganju ideologije: psihološkem (popačena zavest, prikrita resničnost) in noološkem (sociologija spoznavanja: odvisnost mišljenja in kulture od dane družbene klime). Marksisti pa se razvrščajo ob na videz dvojni klasični definiciji, s tem da se eni zavzemajo za vsebinsko negativno opredelitev ideologije, drugi za širše pojmovanje in le nekateri za celotno Marxovo in Engelsovo pojmovanje tega pojma. Razvoj pojma ideologije pa se ne ustavlja, saj je predmet ideologije resničnost sama, le-ta pa se razvija. Ideologija je posredna slika vsakokratnega družbenega stanja, posreduje jo človek v vsej svoji družbeni omejenosti: čim manj je teh omejitev, tem popolnejša je slika, tem bolj ustreza resnici.

Vsebina pojma ideologije se razvija hkrati z razvojem razredne družbe; svoje začetke veže na tisto stopnjo tega razvoja, ko si je v družbeni delitvi dela del pripadnikov vladajočega razreda izbral za svoj poklic ustvarjanje iluzij o lastnem razredu; spremlja vse stihijne družbene preskoke in spremembe; že v vsem začetku razredna, veže svojo večjo in manjšo objektivnost

² Lenin, Izbrana dela I, str. 269

oziroma neobjektivnost na svojega družbenega nosilca in na stopnjo družbenih neskladij, ki jih izraža. Prvi kvalitativni preskok, ki ga je zgodovina človeške družbe zabeležila z oktobrsko revolucijo, kakor tudi doba zavednih družbenih akcij (akcij družbenega osveščanja) pred njo in pa doba zavedne družbene ustvarjalnosti, graditve socialistične družbe, dajejo pojmu ideologija nov, popolnejši pomen in dvojni značaj. Izraz vsega tega je Leninovo pojmovanje, ki razlikuje dve vrsti ideologij: znanstveno in neznanstveno ideologijo.

Pojem ideologije je pri Leninu razvojen; isti termin ima dve vsebini: pozitivno in negativno, vendar nima ne prve ne druge v absolutnem smislu. Neznanstveno ideologijo karakterizira mreža prevar, hinavščin in laži pa tudi nezavednih neresničnosti, ki se raztezajo od mikro družbe pa vse do najrazsežnejših družbenih tvorb. Družbeni nosilec teh zavednih ali nezavednih iluzij je vladajoča buržoazija, njihova celotnost pa je ravno meščanska ideologija, torej ideologija v vsej svoji negativnosti in neadekvatnosti. Ideologija pa so tudi z družbenim razvojem skladna pojmovanja, ki izvirajo iz zavednih, hotenih in emotivnih prizadevanj, da bi se kar najbolj spoznal preplet družbenega dogajanja. Ta, znanstvena, proletarska ideologija povezuje socialistične interese delavskega razreda s splošno družbenimi interesi. Njena poglobljena značilnost je v globoki humanosti in relativno popolni adekvatnosti človekovih idej z resničnim svetom v njegovem razvoju. Takšno pojmovanje ideologije je po Marxu razvil Lenin in ni razloga, da bi ga prešli, da bi ga podcenjevali ali zanikovali zato, ker ga je razvil Lenin.

Znanost

Zavedno (načrtno) spoznavanje in preverjanje stvari, razmerij in pojavov je že od nekdaj lastno človeku. Objekt te človekove umske zaposlitve je objektivna resničnost, svet v vseh svojih pojavnih oblikah. Cilj in vzpodbuda teh prizadevanj pa je v človekovi osvoboditvi: v spoznavanju prirodnih in družbenih razvojnih zakonitosti in v njihovi podreditvi človekovim potrebam. Prizadevanja s takšnimi cilji in s človekom kot subjektom in objektom hkrati, imenujemo znanost. Sam pojem znanosti sega globoko v zgodovino, zato nas lahko površno opazovanje pripelje do prenašanja sklepa, da je vprašanje njegove definicije dokončno rešeno, notranje urejeno in omejeno navzven z jasno postavljenimi kriteriji. V svoji zgodovini je prešel pojem znanosti najrazličnejše vsebine — mehanicistične in formalne (n. pr.: »znanost je celokupnost vseh znanosti in znanstvenega znanja«) — dokler se ni dokopal do tistih elementov, ki tvorijo jedro današnje definicije tega pojma. Ti elementi so družbena uporabnost in preverljivost in pa teoretična povezanost spoznanj. Logična, besedna povezava teh elementov, ki ji navadno pravimo definicija, pa še daleč ne zajema popolne vsebine človekovega znanstvenega prizadevanja. Pojma znanost, znanstvena objektivnost sta namreč plod človekovih posploševanj, znanost sama pa plod človekovih umskih spoznavanj in prizadevanj. Znanstvenik, ki je seveda predvsem človek, živi v razredni družbi in je podrejen vsem njenim značilnostim in omejevanjem. Kot takšen izbira predmete proučevanja, metode, preverja spoznanja in posplošuje. Kot tak prenaša rezultate svojega dela v družbeno življenje. Človek znanstvenik opravlja svoje raziskovalno delo v družbenih okvirih, ki jih

omejujeta dve skrajnosti. Prva sili znanstvenika k temu, da tako ali drugače podreja svoje delo zaviralnim, konservativnim silam vladajočega razreda. Druga pa mu narekuje, da se čim bolj približuje objektivni resničnosti, da spoznava razvoj in njegove tendence in da premaguje zaviralne družbene sile.

Vsa ta prizadevanja ustvarjajo vsebino enotnemu pojmu znanost. Misel, ki zanemarja te okvire in njihov vpliv na izbor in rezultate proučevanja in s tem družbeni vpliv na znanstveno delo, ustvarja pojme, kakršni so n. pr. »znanstvena objektivnost«, »absolutna resničnost«, ter jih enači; ustvarja toge, formalno logične definicije in poskuša z njimi razdvojiti enotni človekov spoznavni proces na »objektivna« spoznanja prirodoslovja in »neobjektivna«, tedaj neznanstvena spoznanja družboslovja. Družboslovju odreka zmožnost posploševanj in znanstvenih predvidevanj; posploševanje na tem področju prepušča ideologu. Takšna misel pa ob tem pozablja — ali pa zavedno prikriva — da so razredni interesi skozi stoletja omejevali ravno prirodoslovje in da se je prenekateri konflikt med prirodoslovcem in družbo razrešil na grmadi, z obsodbo ali s kakšno drugo družbeno sankcijo; da so prirodoslovčeva znanstvena prizadevanja prav tako pod vplivom razredne razklanosti družbe in znanstvenikove razredne pripadnosti in da so njegovi dosežki, prav tako kakor v družboslovju, lahko le navidezno znanstveni in neadekvatni (ideološki v negativnem smislu).

Znanost, ki se je v splošnem procesu delitve dela pričela diferencirati že pred stoletji, je to svojo razdvojenost šele pozno sistemizirala. Glede na predmet proučevanja se je razdelila na dve veliki skupini: na prirodoslovje in pa na družboslovje. Človek je obstal v sredi te razdelitve kot subjekt in kot objekt obeh. Ob skupni znanstveni metodologiji, ki se je razvila med enotnim proučevanjem sveta, narode in družbe, in ob odkrivanju splošnih zakonitosti so si posamezne znanstvene panoge ustvarile svojo lastno, posebno metodologijo, primerno predmetom proučevanja. Te posebne metodologije so se razvile kot sredstvo globljega in natančnejšega proučevanja predmetov. Pomnoženi človekov fond spoznanj, razdeljen na posamezne znanstvene panoge pa je spet narekoval poglobljeno in še natančnejše proučevanje posameznih predmetov.

Enotnost objekta (sveta v celoti) in skupna splošna metodologija opravičuje in narekuje kljub specifičnostim konkretnih predmetov (prirodoslovje: živa in neživa naroda — družboslovje: človek kot zavestno družbeno bitje in družba kot celota) enotno vrednotenje obeh velikih skupin znanstvenega prizadevanja. Spoznanje objektivnih zakonitosti razvoja nam omogoča prirodoslovna in družboslovna predvidevanja in napovedi. V prirodoslovju dokazuje to napredek tehnike, matematike in fizike, v družboslovju pa izpolnjene napovedi o revoluciji, o nastanku in razvoju socialistične družbe.

Problemi

Priroda, človek in družba se razvijajo, razvijajo pa se tudi človekova spoznanja. Človekovo iskanje vzrokov in povezav, njegovo spoznavanje je enotno in ima enotni cilj: čim popolnejšo podreditev sveta; ima tudi enotni predmet: objektivno resničnost, ki jo poskuša človek zavedno, racionalno, volitivno, emotivno, z uporabo znanstvene metodologije ali brez nje, spoznati in obvladati. Rezultati teh človekovih prizadevanj so številni in imajo naj-

različnejšo vrednost: od resnice na eni do neresnice na drugi strani. Spoznanje resnice je lahko posledica človekovega racionalnega in z znanstveno metodologijo opravljenega proučevanja, lahko pa je tudi plod njegovega emotivnega in volitivnega prizadevanja. Enako je tudi z neresnico, kolikor ne gre za navadno ponarejanje stvarnosti, za zavedno laž. Vsa resnična in neresnična spoznanja so pogojena v razvoju prirode, družbe in človeka, v razvoju družbenih razmerij in neskladij.

Če si izberemo proces človekovega spoznavanja za predmet znanstvenega proučevanja in posploševanja, ne smemo prezreti najpomembnejšega: da gre tudi pri tem predmetu za razvojni proces. Če izločimo človekovo spoznavanje in njegovo umsko prizadevanje iz enotnega razvojnega procesa, razpade človekov odnos do resničnosti na dva formalno logična dela: na znanost in na ideologijo. V tem primeru postane znanost formula, metoda, skladišče za »absolutne resnice«, lastne znanstvenikom, ki opazujejo prirodo, medtem ko so sami izven nje, in tistimi, ki opazujejo družbo, medtem ko so sami nad njo. Ideologija pa postane v tem primeru izraz interesov družbenih razredov in parcialnih skupin, ki da so vselej v neadekvatnem odnosu do resničnosti.

Na razvojnost človekovih spoznavanj pozabljajo mnogi znanstveniki. Tega jim ni zameriti, saj žive v okostenelih razrednih ogradah in jim ne uspe, da bi jih preskočili; njihova prizadevanja so pri vsem tem subjektivno lahko »čista« in iskrena. Na razvojnost in celovitost človekovega spoznavnega prizadevanja pa pozabljajo tudi nekateri marksisti. Le-tem je treba takšne »pozabe« hudo zameriti, zakaj one lahko prizadenejo neposredno družbeno prakso, tisto namreč, ki jo Marx imenuje proces spreminjanja sveta. Oglejmo si nekaj tako obremenjenih domačih razmišljanj.

Nekateri naši marksisti n. pr. pravijo, da naloga znanosti ni v tem, da bi izražala interese in naloge tega ali onega družbenega razreda. Znanost ugotavlja in pojasnjuje vse, kar je, kar je bilo in kar bo, ideologija pa izraža težnje in želje: to, kar naj bo in kakršno naj bo, to, kar je v korist tega ali onega razreda. Posledica takšnega teoretičnega izhodišča je med drugim tudi naslednja definicija znanosti: znanost je sistem družbeno komunikabilnih, teoretično koherentnih in praktično uporabnih sodb, stališč in teorij, s katerimi opisujemo in pojasnujemo pojave objektivne resničnosti. Temu nasproti pa je ideologija zbir idej in teorij, s katerimi kak razred izraža svoje koristi in cilje in pa norme za svojo dejavnost.

Napaka takšnih zaključkov je v pristopu: človekovo spoznavanje obravnava kot statičen pojav, ne pa kot proces. To pa vodi do izrazito formalno logične ločitve znanosti od ideologije z metodo kot kriterijem. (Metoda kot kriterij znanstvenega je negacija vsebine znanstvenega spoznavanja.) Takšno pristopanje k problemu rodi tudi celo vrsto novih vprašanj. N. pr. vprašanje o razrednosti znanosti, o njeni objektivnosti in univerzalnosti, o neobjektivnosti in konkretni uporabnosti ideologije in podobno.

Spoznanje o razredni pogojenosti znanosti bi lahko podprli s celim registrom misli iz marksistične literature. Navedli bomo le tri takšne misli. Marx: »Metodičnega bistva zgodovinskega materializma ni mogoče ločiti od »praktično kritične dejavnosti« proletariata; oba sta momenta enega in istega družbenega razvojnega procesa.«³ Lenin: »...v družbi, ki temelji na raz-

³ Marx, Nachlass, II, 155.

redni borbi, ne more biti nepristranske socialne znanosti... Pričakovati nepristransko znanost v družbi mezdnega suženjstva je prav tako neumnost kot pričakovati nepristranost tovarnarjev ob vprašanju, ali naj se delavcem poveča mezda s tem, da se zniža profit kapitala.«⁴ Kardelj: »Za razliko od vseh drugih znanosti se družbene znanosti neposredno ukvarjajo s človekom kot družbenim bitjem in zato se morajo — če hočejo biti ustvarjalni činitelji v zgodovinskem gibanju človeštva, to se pravi, če ne žele biti samo pasivni in omejeni tolmači minulosti — nasloniti na tiste družbene sile, ki so po svojem družbenem položaju sposobne biti nosilec najbolj napredne družbene prakse, to se pravi, da dejansko spreminjajo stvari.«⁵

Sklep iz gornjega bi lahko bil takle: v znanosti ne smemo iskati namišljene »znanstvene objektivnosti«, temveč objektivnost, ki jo narekuje družbena praksa; izključiti ne smemo vseh tistih razrednih interesov, ki objektivno teže k znanstvenim spoznanjem in sodbam. V načelu znanost ne sme izražati razrednih in drugih partikularnih interesov, kar pa ne pomeni, da ne bi smela izražati vseh tistih razrednih interesov, ki so hkrati tudi splošno družbeni in ki izhajajo iz zgodovinske vloge njihovih nosilcev. Zgodovinsko vlogo delavskega razreda označuje to, da je delavski razred družbeni nosilec sodobnih razvojnih procesov k socializmu. Zato ni pretirana trditev, da je spoznavanje objektivne dialektike družbenega dogajanja možno v današnjem času le z razrednih pozicij delavskega razreda.

Takšno stališče seveda ne izključuje meščanskega družboslovja v celoti, še manj pa prirodoslovje. Vsak znanstveni izsledek pomeni uspeh v človekovem prizadevanju po podreditvi sveta. Potreba po znanstvenem delu ne izhaja le iz znanstvenikove osebne vedoželjnosti, temveč izhaja predvsem iz skupnih potreb družbe, razreda, naroda, človeštva. Meščanska družba je v veliki meri pokazala uspehe v znanstvenem delu, predvsem v prirodoslovju in tehniki. Njeni uspehi v družboslovju pa so zelo skopi, možnost meščanskih znanstvenikov na tem področju je brez poznavanja zgodovinskega materializma zelo omejena. Skopost in omejenost izhajata iz zaviralnih, okorelih pozicij tiste družbene sile, ki je v meščanski družbi vladajoča.

Naslednje vprašanje, ki se vsiljuje ob formalno logičnem razdvajanju človekovega enotnega spoznavanja, je vprašanje o univerzalnosti znanosti. Predvsem velja ugotoviti, da je univerzalnost omejena v času in prostoru. V času jo omejuje razvoj, v prostoru pa razredna razklanost družbe. Zelo dvomljivo je nadalje tudi stališče, češ da je ravno univerzalnost uporaben kriterij za razlikovanje znanosti od ideologije. Pojav, ki redno spremlja takšno razdvajanje, se kaže tudi v neneotnem vrednotenju prirodoslovja in družboslovja. Omejevanje se nanaša predvsem na znanstvena predvidevanja, ki so po mnenju nekaterih v prirodoslovju mogoča in dopustna, v družboslovju pa ne. Neki naš avtor je, da bi podprl to svoje stališče, izbral skrajno neprimeren, za določeno vrednotenje družboslovja pa zelo karakterističen primer »neznanstvene« družboslovne napovedi, ki jo vsebujejo Leninove Aprilske teze iz leta 1917.

Ugotovljene razvojne tendence so osnova napovedi. Ob študiju družbenih premikov in razvoja v preteklosti in ob odkrivanju objektivnih smeri družbenega dogajanja omogoča zgodovinski materializem znanstvena predvidevanja

⁴ Lenin, Izbrana dela I, 57.

⁵ Kardelj, Govor na seji Srpske akademije znanosti, Delo, 23. 2. 1960.

o teh dogajanjih v bližnji prihodnosti. Te lastnosti zgodovinskega materializma je Lenin pri svojem revolucionarnem delu v polni meri uporabljal. »Leninovi nastopi v revolucionarnem letu 1917 so temeljili prav na dolgoletnem in temeljitem proučevanju in preverjanju — v praksi revolucionarnega boja — gibalnih sil in perspektiv ruske revolucije, realnih možnosti za njeno zmago, na prepričanju, da je ta zmaga — strogo znanstveno vzeto — mogoča.«⁶ Človek si mora biti na jasnem o dogajanju okrog sebe in o preteklosti, da lahko sodi o bodočnosti; to velja v enaki meri za prirodoslovje kakor za družboslovje. Kakršno koli omejevanje družboslovja v tej zvezi je neutemeljeno in nima s temelji marksistične znanstvene misli nobene zveze več.

Precej shematično, hkrati s tem pa tudi problematično je stališče, ki vidi specifičnost znanosti v odnosu do ideologije v tem, da znanost išče vzroke posameznim pojavom in funkcionalne zveze med njimi, zato da bi čimbolj podredila objektivno dogajanje v svetu človeku in njegovim potrebam. To stališče vidi tedaj specifičnost znanosti v iskanju resnice, medtem ko po tej plati ideologijo manj jasno opredeljuje. Takšno stališče vzdrži preizkušnjo le tedaj, če razume z ideologijo neadekvaten, popačen izraz resničnosti. Če z ideologijo razumemo širši preplet na območju družbene zavesti in vidimo v njej vse oblike te zavesti, ki se dvigajo nad družbenim temeljem, bo gornje stališče zgrešeno. V primeru pa, da računamo z dvema ideologijama — z znanstveno in neznanstveno — je gornje stališče le deloma sprejemljivo, velja le za drugo, neznanstveno ideologijo. Tisti, ki se drže takšnega stališča, bi zato morali jasno povedati, kaj razumejo z ideologijo.

Ideologija in znanost imata skupni predmet: objektivno realnost. Obe sta odvisni od stopnje družbenega razvoja in od razredne pripadnosti svojih nosilcev. »Čistega« znanstvenika ni, ker je vsak tako ali drugače vezan na interese tistega razreda, ki mu pripada bodisi objektivno bodisi po svoji subjektivni opredelitvi. To velja zlasti za meščanskega znanstvenika, ki ga omejujejo koristi vladajoče buržoazije, kar prihaja danes do izraza zlasti pri »urejanju zbranega gradiva, predvsem pa v teoretičnem posploševanju dobljenih rezultatov.«⁷ Marksist teh ograd in omejenosti ne čuti, čeprav je morda tesneje, predvsem pa bolj zavedno povezan z neko ideologijo, namreč z ideologijo delavskega razreda. »Socialistična ideologija se pojavlja tu kot eden izmed bistvenih gibalnih činiteljev znanstvenih raziskav.«⁸

Skupna slabost večine razmišljanj o ideologiji je v tem, da pozabljajo na specifičnost razmer, v katerih sta si Marx in Engels oblikovala svoja pojmovanja. Večina naših piscev išče rešitev v eni od Marxovih definicij, morda celo v obeh, oziroma v posploševanju in prilagajanju teh definicij, prezre pa nadaljnji, zlasti marksistični razvoj pojma predvsem v Leninovih delih.

Miselna struja, ki je enačila idejo z demiurgom resničnosti, je vzbudila pri mladoheglovcu Marxu odpor. Proti stališčem Bruna Bauerja, Maxa Stirnerja in drugih, ki so povsem subjektivistično reševali vprašanje o idejah, je Marx objektiviziral to vprašanje ob primerjanju francoskih in nemških miselnih struj. Takšno Marxovo pojmovanje, prilagojeno konkretnim družbenim razmeram v petdesetih letih preteklega stoletja, je prevzel ruski marksizem in ga je razvil v skladu s takratnim razvojnim stanjem ustrezne problematike. Zakaj

⁶ B. Zihlerl, Komunist z dne 25. 12. 1959.

⁷ B. Zihlerl, loc. cit.

⁸ E. Kardelj, Delo z dne 25. 2. 1960.

se dogmatično držati Marxa, če je Lenin s svojim pojmovanjem današnjemu razvoju bližji?

Sicer pa je kljub razlikovanju dveh ideologij (znanstvene in neznanstvene) treba razlikovati tudi med ideologijo in znanostjo. Razlika je kvantitativna in kvalitativna. Kvantitativne meje so jasne: pojem ideologije je širši od pojma znanosti, saj zajema tako rekoč vse oblike družbene zavesti. Kvantitativna razmejitev med obema kategorijama pa je manj jasna. To je utemeljeno v celotnem zgodovinskem razvoju človekovega spoznavanja, ki je enoten proces, in pa v vseh tistih, v glavnem družbenih, zgodovinskih okoliščinah, ki so ta razvoj bodisi pospeševale bodisi zavirale. Od tod tudi posledica, namreč, da so v sleherni, še tako »ideološki« ideologiji tudi močnejši ali šibkejši elementi znanstvenih spoznav, kakor tudi, da so v sleherni, še tako »znanstveni« znanosti večji ali manjši elementi ideološkega. Ta karakteristični preplet ideološkega in znanstvenega v človekovem enotnem spoznavnem prizadevanju bo dobil bistveno drugačno strukturo šele s popolno osvoboditvijo človeka od vsakršne odtujitve, zlasti pa od tiste, ki je pogojena v delitvi dela na fizično in umsko delo.

Scientizem, nevtralizacija znanosti, omejevanje pojma znanosti zlasti v družboslovju, izražanje skepse o znanstvenosti družboslovnih spoznav — vse to so izrazne oblike enega in istega prizadevanja, katerega objektivni rezultat je skepticizem glede znanstvenih možnosti družboslovja, v končni posledici pa popolna razorožitev družboslovne znanosti. Tako razorožena znanost, brez cilja in brez nalog, oslepi in obstane ali pa zaide. Takšne brezcilnosti v naših družbenih znanostih ne smemo dopustiti niti v teoriji niti v praksi. Sodobni družbeni razvoj, predvsem pa razvita socialistična praksa pri nas dajeta vso oporo, osnovanost in usmerjenost naši družbeni znanosti.⁹

Niko Toš

---

⁹ Glej govor tov. E. Kardelja, Delo, 23. II. 1960, ki vsebuje neposredne odgovore na zastavljena vprašanja.